

ADFULGENTE GRATIA DIVINA!

Et Consensu

AMPLISS. FACULT: PHILOSOPHICÆ,  
SPECIMEN hoc ACADEMICUM,

De

PROCESSU  
COGNITIONIS  
HUMANÆ.

SUB PRÆSIDIO

VIRI CELEBERRIMI,

M. GABRIELIS

JUSLENI,

Log. & Metaph. in Acad. ad Aoram  
Professoris Regii & Ord.

Publicæ bonorum censuræ n. teste subjicit

DAVID PETREJUS,

In Audit. Majori, die 25 Junii, 1703.

Exc. Jo. WALL.

X.4.

In  
**S.<sup>M</sup> R.<sup>M</sup> M.<sup>M</sup>**

**Summè Fido Viro,**

**REVERENDISSIMO PATRI in CHRISTO  
ac DOMINO,**

**DN. JOHANNI  
GEZELIO,**

**S. S. Theologiæ DOCTORI  
Famigeratissimo,**

**EPISCOPO Diœcesis Aboënsis  
Eminentissimo,**

**Acad. ibid. PRO-CANCELLARIO  
Amplissimo,**

**Nec non**

**Consistorii Ecclesiastici PRÆSIDI  
Gravissimo,**

**MÆCENATI & PATRONO  
meo Maximo.**

**ANNOS MULTOS & UNDIQVAQE  
FELICES !**

# Reverendissime in CHRISTO PATER.

Avor, Dulcis Tui Summus, Reve-  
rendissime PATER, qui me for-  
tunā & p[ro]p[ter]e destitutū erexit in fidu-  
ciam, fore, ut aliquando gratiā &  
benignitate Reverendiss: Patris mitiores vi-  
ces esset expectare, tacito consensu mibi injun-  
gere videbatur, ut studiorum meorum qua-  
lecumque darem specimen; Cui, ut ut levissimo,  
celeberrimum nomen Reverendissimi  
Patris præfigendo, in Reverendissimam  
Tuam Paternitatem deditissimam meam  
mentem declarandam, putavi. Sed quoties  
eenuitatem virium, ejusque manifestum indi-  
cem, hunc nempe immaturum ingenioli mei,  
quod certe subactius materia requisidiver-  
tartum secreta aestimatione pensabam, ru-  
ore suffusus propositum damnavi, verius  
procax audacia chartæ indulgentiam  
Re-

Reverendiss: Paternitatis Tuæ fatigare  
Hæstantis inter spem & metum subibat ramen animum memoria favoris Reverendissimi Patris, in literarum amatores nunquam satis celebrandi, qui non absimilibus fortuna ludebris expositi, mihi ramen documento sunt, non passuram Reverendissimam Tuam Paternitatem omnis me spes irritum abire, quam totam, post Summum Numen, in Reverendissimo Parre deposui. Plaeida ergo excipe fronte, Reverendissime Pater, qualescumque bas Musæ primitias, quas fors aspera, nunquam non rei literarie moram injiciens, pleniores degabat, ullioreque patrocinio faventissime bea

Reverendiss: PATERN: TUÆ

Supplicem feruum & hinc  
minimum

David Petrejum.

\*\*\* CUM DEO \*\*\*  
P RÆFATI O.

**T**anta jam referuntur est orbis literariorum monumentorum ab eruditissimis viris religiorum copia, ut Logicorum saltem & Oratorum Systematibus non inique dixerit quidam, ceterus Dao-  
nubium poneat jungi posse, quam si omnium re-  
gionum congererentur sylva & saxa: Quod san-  
ctis superque arguit, in id jam fastigium even-  
tas esse artes, ut omnibus seculis, quæ inde  
a principio rerum abiere, nostrum hoc facile  
palmam eripias. Verum enim vero, quicunque  
dapes has mediocriter tantum libaverit, non  
potest quidem non mirari excellentes illas men-  
tis humanæ dores, quarum simulacra docto-  
rum scriptis exprimuntur, quasque, cœu te-  
nuis reliquias amisse integratæ primæve,  
in animis nostris hæcere, voluit infinita mis-  
ericordia; interim deprehendit juxta, intellectu  
etiam humanum finitum esse, & in mul-  
tis præscrum difficultoribus indagandis or-  
nos satis habere limites, ad quæ aque, se ha-  
bet ac τὰ τῶν νυκτερίδων ὄμησα, πρὸς τὸ  
Φέγγος μεθ' ἡμέραν, Teste Philosopho, & Me-  
taphys: c. i. Hinc non parum se delusos exper-  
ti sunt multi, qui dubia, doctissimorum vi-  
torum disquisitionibus diu vexata, altiore  
mentis indegine perpendentes ac invictis

suis ( ut putabane ) rationibus freti, se tam-  
dem acu rem tetigisse, persuasi sunt ; donec  
sententia eorum ab alio superveniente examina-  
ta, firmioribus argumentis erroris convicta est.  
Quod si unquam super aliqua questione pu-  
gnantia auctorum invenire est iudicia, utique  
in qua maxima divortia abierunt in eradicando  
modo cognoscendi humano. Que res sicut  
me insitum scribendi decerere debuisse, ita a  
Te L.B. audacia incusari mihi videor, quod  
tam difficultem materiam & elaborandam su-  
scipere von dubiaverim, & jam publici facere  
juris perseverem. Evidem ipse ego opus ar-  
dui laboris aggressus libens confiteor tenuis-  
atem meam ; unde tam vanam non foveo  
persuasionem, ut rem tot canticisque difficulta-  
tum spinis implicatam, sufficienter illustratum  
ire mibi presumferim, cum sic effugere non pos-  
sem, quin mibi occinatur illud Poëtæ :

- - - - - amphora cæpit

Institusi, currente rota cur urceus exit: Hor: de-  
bet: Poët: v: 21. Imo tantum abest ut vel ipsi mi-  
bi hæc probentur, ut lecta & relecta fordescere  
magis magisque incipiant. Unica mibi in-  
tentio tenellum exercere ingenium ; si qua  
aurem occurrunt ( quod fuerum non ignoro )  
subtilitates materia presentis, quarum exposi-  
tionis minus responderint vires, tua, mi candide  
L. virtute dignū puta favere, nullius non æqui  
censoris judiciorum patiensi. Sic auspicabimur.

Non

**N**on multam ponendam daco operam in enucleanda derivatione vocum, quæ præsenti discursui nomen dederunt, ne delicationibus ingenii naufragi moveam: Quid enim fibi in hoc negotio velint, cuius evidens est; innuit scilicet vocabulum humanae titulo additum, removendam hinc esse cognitionem 1. *Intruitivam*, in solum DEUM cadentem; nec non 2. eam quæ intelligentiarum est propria; etiam 3. mere sensitivam brutorum & denique 4 illam quam vegetantibus quidam tribuunt. Quomodo nobis consideranda relinquitur cognitio, quatenus soli homini competit. Hæc vero, cum pro objecto agnoscat, vel res supra naturales & divinas, earumque mysteria, unde revelata audit; vel versetur circa scientias & artes magicas, iudificationibus Satanæ, adfallendos mortales nunquam non parati, phantasie impiorum ingestas, quæ diabolica merito dicenda; vel intenta sit in ea, quæ humanis viribus sciri possunt & ex lumine naturæ innoescunt, quæ *naturalis* appellari sivevit; omissis prioribus: illa quia arcanorum divinorum intimam profunditatem magis credimus, quam intellegimus; ista, quæ homine Christiano indigna, adeoque ad authorem suum in orcum

releganda: jam ultimam præsentis nostræ curæ facimus. Per processum nihil aliud indigitum volumus, quam Methodum eorum, quæ in cognitione nostra ordine naturæ se invicem consequuntur.

II. Vix reperiri hoc tempore, quo ad summitatem artes & scientiæ surrexerunt, quemquam autumo, qui omnem plane cognitionem (nisi ignorantia affectata & sophistica malitia labore) mortalibus denegare ausus, reclamante experientia & doctorum monumentis. Socrati quidem & Platonis tribuitus dubitatio, quare priorem dixit Eusebius periculum de omnire dubitandi. 2. præp. Evang. c. 1. Ipsos autem nihil penitus affirmasse vel negasse, sed ubique in dubitatione substituisse; graviorem esse sententiam, quam ut in tantos viros cadere possit, inducor; quod vero Socratem conquestum perhibent, se nihil scire nisi hoc unum quod nihil sciret, id modestiæ ejus potius quam ignorantia adscribendum: quam etiam Pythagoræ imperasse certum est, cum se non σοφὸν sed Φιλόσοφον dici velle significavit, Vid. Cic. 5. Tusc: alio ergo instituto ipsos dubitationem admisisse credendum est, quam ut nihil sciri posse afferendum putarent. De Scepticis vero Philosophis memoriarum proditum est, eos Pyrrhonem secutos, sed & hujus authorem

(unde Pyrrhonici appellati) nihil decernere  
(ut habet *Gellius l. ii. c. 5.*) nihilque statuere  
voluisse; sed ex data opera sibi persuasum ha-  
buisse omnia esse ἀκατάληπτα; imo si La-  
ertio credimus, se ne id quidem scire, quod  
nihil scirent, faslos esse. Sed horum senten-  
tiæ opponi possunt hæc Aristotelis: *Non opor-  
get omne problema, aut omnem tbesin in questi-  
onem revocare, sed eam de qua dubitare possit  
quispiam, egens rationis, non pœna aut sensus,*  
*b. i. Top. c. ii. Tex. 9.* Unde cuivis dudum ste-  
git sententia: multa nobis explorata esse & cer-  
ta: plusque scire homini dedisse DEUM, quam  
ut de omnibus dubitare debeat. Et quomo-  
do tot nobis utilitates, ex rē aliqua incerta  
affluere possent? Dudum namque fidem ac-  
cepit, Philosophiam veram reddere homines  
ad magna officia obeunda, vitamque cum lau-  
de transfigendam idoneos. Unde Ciceroni *dispi-  
marum humanarumque rerum scientia audit;*  
*illa quia plurimam mentis ἀγροταν in theo-  
reticis: bæc quia voluntatis ἀταξιαν in pra-  
etac tollit, imo hoc illud est medium, quo  
multa per lapsum amissa restituere conatur  
mens nostra. Dicitis veritatem quoque con-  
ciliare potest, quod videamus in illis, quibus  
præcordia de meliori luto finxit Titan, latere  
aliquid, quod instar calcaris stimulet ad ex-  
plo-*

plorandam profunditatem veritatis, ex interioribus naturæ eruendæ: ut enim omnia alia, ita & intellectus sua naturâ roris & impolitus, conservationem atque perfectionem sui appetit. De quo Cicero: *Natura homini ingenieravit cupiditatem veri invenerendi*: Hoc autem sciendi desiderium frustra lemet exeretur, nisi aliqua daretur, ad quam tendit, cognitio secundum illud Ovidii: *Ignori nulla cupido*. Evidentissime autem assertiōnem nostram confirmat principiorum primorum certitudo, quozum theoreticæ tantæ sunt veritatis, ut ea negantis errorem non verbis, sed verberibus resundendum esse, dicat Calo: στοιχεῖα γνωστολογίας p. m. 24. *prædicta vero, quippe quæ cordibus nostris stylo ferreo inscripta, à maleficiis etiam invitis assensum extorquent*. Hisce ergo cum cognitio nostra validissime superstrui possit eandem (sicut illa) negantem contra disputandum unique non est, quoniam hic talis hoc pacto propria etiam dicta falsitatis arguit.

III. Definitionem cognitionis exhibuti, dicimus ipsam esse representamen rei in intellectu; representare vero ut propriè imaginum est, ita & intellectum non res ipsa, sed imago seu idea ejus contemplandæ ingreditur, ut infra patebit. Hæ autem ideas cui fonte ortum debent, num intra intellectum

nobiscum connascantur, vel potius extrinsecus adveniant, & si hoc, quibus vehiculis ad mentem deferantur, præcognoscere, cum non pa-  
rum lucis postea dicendis fæneraturom arbitremur, pauca ad hanc rem pertinentia præ-  
mittere lubet. Quæ fuerit mens Platonis de origene idearum, monstrat tabula ejus exarata,  
cui similem animam nostram esse putavit, &  
cui omnia à natura inscripta, adeoque rotam nostram cognitionem connatam esse  
voluit: Quæ vero in vita addiscere videmur,  
ea non adventitia esse, sed intellectum extenso  
objecto excitatum, eadem reminisci docuit,  
*in phæd.* *¶ Men.* Hanc sententiam non lepultam modo, sed plane explosam cupiebat Aristoteles qui evitata charybdi Platonis, in Scyllam incidit, dum *l.3 de anim: c.4. t. 14.* nullas plane no-  
ticias cum hominè connasci, sed omnes ex sensi-  
bus dependere, fer vidè conatus est probare; unde  
enatum Axioma: *Nihil est in intellectu, quod non prius existit in sensu:* quare pro tabula sua nuda, cui discendo inscribimus, & inscri-  
bendo discimus, ceu pro artis & focis pugnat. Diversum ab his judicant, qui medium quan-  
dam incedunt viam, afferentes intellectui no-  
stro nec plane nihil, nec tamen omnia scire,  
à natura datum esse, cum dentur quædam  
notioræ ērvores, vel principia generalia eaque  
pri-

prima, quæ semina sunt scientiarum, non studiо & labore comparata, sed à naturâ impressa; reliqua vero quæ ex institutione, & sensuum observatione haurimus, extrinsecus accedere.

IV. In tanta varietate sententiarum, quas prout ingenio erant diverso, diversas fove-  
gunt authores iisque eruditissimi, tenues perieli-  
tari vires meas, mihi forte temeritati verterur.  
Hisce tamen difficultatibus, si non ut debemus  
saltem ut quimus, eluctari annitemur. Pla-  
tonis opinioni, dudum refutatæ, favere non  
possumus; cum propria experientia abunde  
edocti simus, ea, quæ objiciuntur, non nudam  
creare reminiscentiam, sed novam plane for-  
mare cognitionem, quam nunquam antea re-  
cordari possumus nos hausisse, *Mef. gnostol.*  
*p. 124.* Fluere autem ex ejusmodi positione  
tale consequens: aut omnes eodem modo de  
rebus judicatueros, aut pugnantes sententias  
homini connatas dici oportere, cum non raro  
quidam, damnatâ sententiâ, quam diu pro verâ  
habuerunt, aliam eamque contrariam, cœu  
verius miliorē amplexi sint. Sed illud experien-  
tiæ adversatur, *hoe ἄτοπον* est. Videtur au-  
gem Platonii propterea hoc adseriti placuisse,  
quod persuasum habuit, animas nostras,  
non à parentibus generando propagari, sed  
desertis corporibus prioribus, aliis novis in-  
fug-

iandi, atque sic ideas, dudum animæ im-  
 pressas, etiam in posterioribus receptaculis  
 retineri. Neque tamen in cœstra Aristoteles  
 transimus, nihil natura nobis notum esse, con-  
 tentis, cum quarundam rerum scientiam  
 iam καὶ ἔχει nobis connosci certum sit  
 quod mox adstruemus. In illorum ergo par-  
 tes haud à grè propenderemus, qui nec nudæ  
 tabulæ, nec exaratae similem esse intellectum  
 docent, sed duplicis notitiae capacem, nempe  
tum connatæ, tum acquisitæ. Connatam evin-  
 cunt principia prima, partim theoretica, par-  
 tim practica, menti nostræ infusa, alias πρώτης  
 Πυθαγορæ & primi animi conceptus dicta: quæ in-  
 ciari adeò non poterit quisquam, ut potius  
 ipsis auditis, statim sine prævia demonstratio-  
 ne aut probatione, non possit non præbere af-  
 sensum; Qualia: Totum est majus sua parte:  
 Quodlibet est, aut non est. Sc. Conscientiae et  
 in testimonio convicti homines, dari prin-  
 cipia rē ipsa farentur, dum stimulus ejus ob-  
 literare vel repellere, ut ut maxime velint,  
 nullatenus possunt. Acquisita autem cogni-  
 tio, multo rationis usu, labore, & induc-  
 tione, multisq[ue] experimentis, ab ineunte ætate,  
 sensuum ministerio roboratis, comparatur. Et  
 intellectus quidem seu ratio, in dijudicandis  
 rebus, utramq[ue] facit paginam, sed ansa à sen-  
 tium

suum observationibus arreptâ. Ubi observandum, qvod non uno modo omnia objecta in sensus incurrere velint authores, sed quædam directe & per se, quædam vero indirecte, per aliud & mediata; hinc, quicquid in intellectu est, puta per notitias acquisitas, id prius alio qvo ex dictis modo, sive directe sive indirecte, sensibus non posuisse non objici contendunt.

V. His sic expositis, id, quod primo intuitu discursus hicee præ se ferre viles est, aggrediemur, & breviter cognitionis nostræ processum adumbrabimus, in quantum à sensibus originem trahit. De modo ergo sensiendi, imprimis pauca notaturi, deprehendimus Authores, in ipso tradendo, vias insisteret toto cœlo distantes, quas leviter saltim retigisse juvabit. Objectum sensibile in sensatione ab organo sensus externi recipi, pro rato habetur; Cum vero ipsa res ~~in~~ <sup>ad</sup> ~~in~~ <sup>ad</sup> realiter ingredi non possit ( qui enim maxima turris in tantillum oculum immitti posset? ) Quætitur, quid sic, qvod rem sensitam ad organum suum deferset? quidve perceptionem intra sensorium efficiat? De hoc autem inter omnes non convenit. Unde quidam, ut huic difficultati occurserunt, statuerunt ex objectis emanare species intentionales, qvæ originaliter hærent in objectis & continuativè sunt extra illud { videlicet

Kipp: L. 8. C. 4. p. 325. ) Haec species sensibiles in organum receptarum, & ad sensorium primum ( quod nullum aliud praeter cerebrum esse potest ) delatae, rem sensitam potentiam cognoscendi sicut sunt. Distinguunt autem species merè intentionales, quæ ab omni materia separatae sunt, & in visu obtinent, à realibus cum materia aliqua permixtis, quæ reliquorum sensuum externorum sunt. Alii vero, & quidem posterioris ævi Philosophi, omnem sensationem per motum localem explicant, tenentes objecta, impressionem quandam realem, in externorum sensuum organis efficere, quæ spiritus nervorum fibris contentos percellat, eamque spirituum commotionem ad illam rationis officinam, quæ in cerebro instruitur, transmitti, ubi anima impressionem ab objecto factam percipiat, adeoque sensationem in exterioribus organis inchoari, sed in ipso cerebro perfici. Conf: Phil V & N. Burg: Tom: 2. part. Phys: 3. l. 3. j. B. du Hamel in de corp. anim: l. 1. c. 2.

VI. Rationibus prægnantibus satisque validis, & hinc & illinc acerrimè pugnatur, repertis utriusque sententiæ suis defensoribus, & subtilibus & oculatis; his in certamine si me iniuriasceam, vereor, ne præmium audaciæ fe-

ram illud: Argueos interstrepie aufer olores p  
 Virg. Eccl. 9. v. 36. Brevibus tamen in apri-  
 cum proferendum est, quomodo singulos sen-  
 sus exponant secundæ sententiaz assertores;  
 (Nam prior ex antea dictis intelligi potest,  
 plura vero qui experit, authorem ibidem cita-  
 tum adeat ) libero interim, per nos, cuius de  
 hac re iudicio relicto. **Tactum** fieri dicunt,  
 cum objecta tactilia movent quamcunque par-  
 tem corporis, qui motus statim per spiritus  
 animales ad commune sensorium defertur. **Ore-  
 ganum** vero hujus sensus esse posse, aut co-  
 ratu substantiam cutis, quam plurimis nervis  
 consolidatam, aut corpora illa seu glandulas  
 conglobatas, inter cutem & cuticulam inter-  
 jecatas, quas propagines esse nervorum & ten-  
 dinum à cerebro provenientes, celeberrimo-  
 rum anatomicorum industria opere Microscopij  
 detexit: In his exuberantes spiritus cominotie-  
 onem ab objecto sensili factam, ad commune  
 sensorium transmittunt. **Gustus** ipsis nihil a-  
 liud est, quam species quædam tactus, quod  
 probare conantur ex organo ejus, lingua,  
 quæ musculus est, innumeris fibris instrutus,  
 quæ in re cum sensorio tactus convenit. Ulti-  
 usque etiam objectum organo admoveri de-  
 bet: ostenduntur hic varii in substantia lin-  
 gva pori, qui cum nervis ad cerebrum pro-  
 ten-

gensis coēunte: hos poros particulae, & corpo-  
re sapido prodeunt, intrant, qvæ quo ma-  
gis minusve cum poris conveniunt, eo vel  
dulciorem vel acriorem dant saporem. Inter  
gustum & olfactum maxima intercedit co-  
gnatio, unde horum sensuum organa eadem  
esse quidam statuere, quia unius sensorio la-  
so etiam alterius lœditur: Hujus objecta, odors  
res nempe, cum substantiali qvodam effluxu  
esse conjunctos volunt, quia contrario difflan-  
tur vento, secundo vero advehuntur: Effluvia  
enim subtilissima è corporibus odoriferis pro-  
manantia, membranam percellunt, ubi fibril-  
lae nervæ olfactoriae eadem excipiunt, & per-  
os cribiforme ad sensorium commune dedu-  
cunt. Excipiunt sensus rationales, visus scilicet  
& auditus, quos internuncios mentis du-  
cesque ad veritatem, haud incongruè dixit  
Plato; In illis<sup>videm</sup> quod observasse juvat, Tactus  
inter reliquos excellit, tum quia, si neoteri-  
cis credimus, nullus datur sensus, qui non  
præsupponit tactum, tum qvod cæteris, si quan-  
do illos falli contingat, opem ferat: ) cum e-  
nim nec sors omnium, nec fragilitas humana  
diem fati accelerans, cuivis permittant rerum  
scientiam semper propria experientia confi-  
mare; aurium usum ad perceptionem eorum,  
qvæ ab aliis traduntur, maximè necessarium  
esse

esse constat, vivamque vocem per aures transmissam, fortius imprimere, quam ex scriptura haustam. Verum, ut ut enunciata & experientia virorum celebrium assensum quidem mereantur, non tamen tantam fidem & autoritatem ipsis tribuendam esse, monent docti, ut in iis solis acquiescat, qui sapientia operam navat; sed, si potest, in veritatem eorum quae traduntur, ipse sedulo inquirat, susque potius credat, quam aliorum experientiae, unde patet necessitas oculorum. Sed ad insitum revertendum, Sonum in motu aeris tremulo, seu concussione, consistere in confessio est, qui ad auditus organum delatus, per nervum auditorium ad cerebrum defertur. Voces autem ex aere in pulmonibus existentes oriuntur; cumque is utramque laryngis membranam celeriter ferit, haec vero aërem vicissim verberat, fit sonus, qui opere organorum variè formatus, voces reddit articulatas, ut conceptrus nostros alijs communicare possimus. Visus autem rationem explicatuero, major occurrit difficultas. Postquam sagaciores nostri ævi Philosophi vitrearum & Crystallinarum lentium effectus, obscuraque cameræ indolem detecterunt, omnes in eam sententiam manibus pedibusque iverunt, radios per pa-

culum uvae foramen intromissos, rerum foris existentium imagines, in opposita tubalbidente retinæ membranâ, vel, ut alii placet, in ipsa choroidè depingere; non secus ac cameram obscuram intrantes, si parvo foramini parietis indatur vitrum orbiculare, in linteamento albo, è regione foraminis intra cameram expanso, omnia quæ extrinsecus sunt & geruntur, adeo perfectâ figurâ suisque coloribus depicta spectant, ut hæc excellentissimi pictoris artem illudant. Has imagines, cum aliis species esse intentionales velint, nuperiores æberæ substantia impressionis effectum esse contendunt: lumini vero ipsas originem debet nullus ambigit. At, unde illa radiis vel lumini visi insit, ut objecti colores, figuram, distantiam etiam & motum, tam exacte representet & exprimat, res est, quæ sicut suspensos nos detinet, ita eadem cognoscendâ desiderium auget.

VII. Sensus omnes in cerebro perfici supra diximus §. 5. quia ibi animam sedem suam non postremam fixisse, perspicuum habetur. Sic speciem visibilem per nervum opticum co-transmitti necessum est, ubi animam sentientem, hancenam indifferenter se habentem ad agendum, determinare possit. Nec minus suos habent nervos reliqui sensus sacliorum, qui

spirituum animalium sunt vehicula, & id est  
objectorum externorum communicant sensus  
communi, in ea cerebri parte, quæ nervorum  
origini est proxima, residenti; hic anima pri-  
mum res percipit & inter easdem discernit.  
Inde progreditur species illa ad interiora ce-  
rebri, *imaginationi* destinata: ubi obiecti i-  
mago clarius, non praesentis tantum, sed et  
jam absentis, fistitur, jamque phantasmas  
audit. Tribuenda est phantasie aliqua rei  
cognitio, licet de eadem aliquid certi pronun-  
ciare, ipsius non sit officium. Qvod compro-  
bat admiranda ejusdem in brutis excellentia,  
qvæ in homine ob prevalentiam facultatis su-  
perioris obscuratur. Ubi vero vestigia in ce-  
rebro formavit species illa, in qvibus aliquam-  
diu reservatur, *reminiscencia* sive memoria  
dicitur, qvæ imaginativa ministra est, quia spe-  
cies sibi ab hac creditas fideliter recondit, &  
cum opus fuerit reddit.

VIII. Naturam sensuum, quatenus eorum  
beneficio cognitio nostra non minimam  
partem promovetur, plane omittere inta-  
ctam, nec poruimus, nec debuimus: Cum  
autem tñ om̄, quod sensibus circa exteriora  
rei occupatis pater, qualis qualis perceptio  
aviditati noscendi minus satisfaciat; ulteri-  
ius disquirendum est, quodnam sit princi-  
pium

piū intima rei naturæ adyta penetrans, &  
 rō dñs demonstrans? Id intellectus est mu-  
 nus, cuius fulgore superveniente, adeo illua-  
 stratur phantasma a sensibus productum, ut  
 jam perspicue & distincte objectum repræsen-  
 tare incipiat, nec amplius sensibilis, sed intelligibilis  
 vocetur species. In ipso vero intel-  
 ligendi actu, dupliciter se habet intellectus, &  
 activè & passive; unde orta distinctio ejus in  
 ageneam & patientem ( licet unus idemque  
 sit, nec hic ab illo differat realiter ) Actio e-  
 jusdem est, cum phantasma illud lumine suo  
 clarum reddit, & quod potentia intelligibile  
 erat, actu tale efficit. Passio vero, quatenus  
 imaginem illam, sibi ab agente intellectu im-  
 pressam, recipit & dijudicat. Varias præterea  
 appellations subit species illa: Scaligero pons  
 dicitur, qvia per illam ceu pontem intellectus  
 se se infert in rem, & hæc vicissim ei sistitur:  
 Aristoteles eidem vocavit l. 3 de anima c. 4. e. 6.  
 Unde Latinis ideas dici sivevit, sive imago, qvæ  
 ab objecto repræsentato, tanquam a causa exo-  
 emplari dependere debet. Adhæc a multis  
 conceptus audit, cuius vocis impositioni an-  
 sam dedit convenientia ideæ, cum foetu in  
 utero concepto. ( videlicet From. Metaph. p. 34. )  
 Dispescitur vero conceptus, in objectivum &  
 formalēm, ( sensu b. c. ) per illum intendunt

ipsum objectum, ab intellectu apprehensum; sed cum quadam relatione ad intellectum consideratum, hic vero conceptus propriè dictus est. De hujusmodi ideis & conceptibus pronuntiant eruditi, illorum necessitatem tantam esse, ut veritatem sine concepsu minime possideri affirmant, Maj. in gnosc. p. m. 209. Hinc Excell. Calovius Gn. parte gen. c. 5. tolle, inquit, rerum ideas, & nihil intelliges. Ut res manifesta evadat, observandum; omnia, inter quæ actio & passio intercedit invicem conjungi debere, aut substantialiter aut eminenter; Intellectus vero objectum contemplans, in idem agit, adeoque conjugatur necessum est, non substantialiter vel realiter, ( res namque manet exterior, mentemque ingredi nequit ) sed eminenter & secundum esse intentionale, i. e. per speciem vel imaginem rei. Hæc ut vera sit, requiritur ( α ) ut rei per omnia similis sit, ne spuria & quæ rei minus insunt supponendo, intellectui fucum faciat. Nam omnis conceptus, cui nihil plane responderet in re, vanus est, ut habet axioma, apud Maj. p. 208. ( β ) ut ab ipsa re dependeat, nec enim sufficit imaginem objecto similem esse, ut ovum ovo, sed debet etiam à prototypo esse expressa. Deducuntur e dictis sequelæ ejusmodi i. Res esse mensuram intellectus, non contra, cum hic, vel

vel potius idea dependeat a re, dependentia  
sc. objectiva. 2. Veritatem rerum tantummo-  
do unam esse, non multiplicem: Est namque  
illa conformitas intellectus cum re, adeoque  
una erit quia haec una est, & ab intellectu  
divino dependet: alias intellectus divinus et-  
jam erit mutabilis, quod summae ejus perfe-  
ctioni repugnat. Num veritas Theologica Phi-  
losophicæ aduersetur? instituti rationem ha-  
bentes, aliis disquirendum consulto omitimus.

IX. Occupati fuimus hactenus in mon-  
strando ordine cognitionis nostræ, cuius pri-  
mordia sensibus tribuimus. Qui cum non ni-  
hi singularis percipiunt, intellectum etiam eos-  
sum capacem esse, ex antea dictis colligi po-  
test. Accedit quod nihil præter singularia in  
rerum natura inveniatur; unde sepius no-  
minatus Author p. gn. 214: *Omne quod est, a  
singulare est, & de multis singularibus nihil  
est reliquum.* Et quoniam omnem suam ve-  
ritatem universalia ex singularibus consequan-  
tur, nunquam de illis judicare possemus, nisi  
haec inspiceremus, & per inductionem univer-  
sales conclusiones construeremus. Frustra er-  
go nullam singularium cognitionem in intel-  
lectum cadere a quibusdam contenditur, cum  
tamen singularia & universalia iaceat se con-

ferre, atque inter eadem distingvere ipsi non repugnet, quod facere non posset, nisi utraque sibi nota habeat: distinctio enim presupponit cognitionem. Discussionem eorum, quæ pro contraria sententia afferuntur, in ventilacionem publicam reservamus.

X. Quamvis mentem nostram, a cognitione singularium minimè abhorre, adducta comprobent argumenta; probè tamen etiam hic videndum *quid valeant humeri, quid ferre recusent*: Ingenuè namque fatendum, quod omnia in singulari cognoscere, & cuncta individua quoad singulas proprietates sibi familiaria reddere, plus omnino involvat, quam sors humana patiatur. Intellexus noster enim, utut insatiabilis sit & omnia penetrare gestat, finitus tamen est, ideoque omnia individua, quippe quæ infinita, ne enumerare quidem potis est, nedum cognoscere; unde non nisi in ens infinitum ejusmodi sapientiam cadere certum est. Ut ergo desiderio nostro aliquo modo fiat satis, universales formandi sunt conceptus, & ex rerum convenientia conclusiones eliciendæ, quæ id de omnibus va- lere monstrant, quod de paucis verum esse ipsi deprehendimus. Postquam enim rei aliquis singularis plenam haufimus notitiam, & quæ circa eandem observata sunt, memoria diligenter

Hic genere commendavimus, si saepius eodem modo contingere animadvertisimus, cognitio in nobis generatur experimentalis: quæ certiores nos reddit, sic, non vero aliter illam rem comparatam esse, quia tale quid semper propriæ & per se, nunquam vero per accidens circa eam factum esse notavimus: Cumque nusquam observatum est contrarium, jam per inductionem deduci potest propositio universalis, quæ idem in omnibus verum esse infert, etiam in iis, quæ sensuum experientiæ subjici non poterant; De similibus enim similitet judicandum.

XI. Intellectus noster naturâ suâ planè indeterminatus est ad hoc vel illud objectum cognoscendum; res itidem variæ sunt, & variè atque sine ordine sese nobis contemplandas offerunt, quæ in causa sunt, ut objecta accurate & distincte menti ( omnem confusione evitare nitenti ) representari non possint. Quo ergo ordinatè procedatur, incipendum à facilitoribus & notioribus, atque sic pergendum ad ignotiora & difficiliora. Hic imprimis in primo cognitum inquiratur, ex quo reliqua deduci possunt; quod deprehendimus cogitando, omnes res inter se aut convenire aut discrepare. Convenientia rerum tam universalis, ut in ipsum quoque DEUM

casat, qui, dicente Frommio. Met. p. 35o. sicut  
 si bi plane simile producere non posuit, ita nec  
 aliquid a se omni ratione diversum efficeret.  
 Ex tali collatione provehimur in considerati-  
 onem ejus, quod communissimum est, quod  
 nihil aliud esse potest, quam ens. Notissimum  
 ergo & primo cognitum ens est, idque singu-  
 larizatum, ut vult Mejerus p. gn. 14l.  
 ( conf. Intell. Geilfus. p. 56. ) res enim quævis  
 singularis ad cognoscendum proposita, omni-  
 um primum sub ratione entis, cognitione scilia-  
 ce confusa, apprehenditur, ait Thos: Met.  
 p. 66. Hinc, quando aliquid perfectè definire  
 vel nominare nescimus, eos esse dicimus. Ul-  
 terius, autem, ut quis feliciter progrediatur,  
 advertendum, quæ omnem convenientiam ad-  
 mittant, quæve, vel toto genere, vel in quibus-  
 dam saltem attributis disconveniant: unde at-  
 tributa quædam propria, quædam communia  
 oriuntur. Et quia, neque hæc eodem semper  
 modo ab inferioribus imbibuntur, maximè  
 necessaria est consideratio univocationis & a-  
 nalogie; cum univoca æqualiter pluribus tri-  
 buantur, analogæ non item, sed uni per prius,  
 alteri vero per posterius. Propria autem attri-  
 buta tanto majori studio eruenda, quanto ad  
 perfectam rerum notitiam magis conferunt.  
 Inter hæc etiam positiva melius rei naturam

insinuant, quam *negativa*, licet *negativa* a per-  
 riculo errandi magis sint libera. Hinc con-  
 clusionum multitudo intellectum distrahebat  
 quare, ut confusio errorum mater præcavea-  
 tur, & singula distincte concipiantur, omnia  
 homogenea, quæ de eodem formaliter partici-  
 pant, ad unum conceptum revocanda, certum  
 que constituendum noënta, ad quod singulæ  
 conclusiones referri possunt; id nos *objectum*  
 dicimus. Erit autem *objectum* conceptus unus,  
 summus & universalis, & eandem cum omni-  
 bus suis membris atque *objectis* particularibus  
 naturam habens, præterea apius modis con-  
 trahentibus limitari. Hoc *objectum* in certa  
 alqua *disciplina* tradandum est, ( *quia objectum causa disciplinae* ) licet rem etiam citra  
*disciplinam* intelligi non repugnet; Cum ta-  
 men ea sit conditio intellectus, ut singula pe-  
 netrare nequeat, plurimum promovere co-  
 gnitio nostra *disciplinarum systematis*, multo  
 temporis traquu accurate construdis, quorum  
 ope hodie, vel viva voce, vel scriptis, ad po-  
 steros transmittitur. Distinguuntur autem dis-  
 ciplinæ *objectis*, sub proprio genino formaliter  
 consideratis ( *disciplinæ practicæ finem quo-*  
 que prærequirunt ) hinc non oblitat, quia iu-  
 den *objectum* etiam in pluribus disciplinis tra-

Etari possit, sed sub alio formaliter. Quæ omnia ut ritè observentur, providet abstractio: hæc in exquisita rerum cognitione utramque paginam facit, adeo ut solus ille Philosophus censendus veniat, qui benè abstrahere novit: hac in formalem rei rationem provehimur, quam cognoscere, est ipsam possidere veritatem.

XII. Postquam pro exiguis illis, quas ha-  
stenus ductæ lineæ latis superque prodiderunt,  
ingenii viribus, cognitionis humanæ cursu  
adumbravi, si pauca adhuc ( dum velocum  
meditor contractionem ) de principiis, ve-  
ritatem conclusionum philosophicarum con-  
firmantibus, moneam, omni operæ pretio me  
excidere non censeo. Sunt ea tria: *Sensus* nimi-  
rum, *Ratio* & *Scriptura*. *Sensuum* certitudinem  
minimè in dubium esse revocandam præcipi-  
unt docti, modo omnia requisita ad hanc rem  
scientia adfuerint ( de his vid. Kipp. p. m. 324. )  
quibus desideratis, aut neglectis, cognitio sensu-  
alis facile infringitur; ritè vero positis, frustra  
sunt, qui de errore ejus queruntur: Hinc de  
ipsis Lucretius.

*Invenies primis a sensibus esse crearam  
Notitiam veri, nec sensus posse refelli:  
Qui nisi sint veri, ratio quoque falsa sit omnis.  
In sensibus quoque omnis fundatur experien-*

entis, quæ si negligatur, nunquam se expediet intellectus in abstrusioribus explicandis; multa namq; parefecerunt experimenta, quæ alioquin exterris, ut olim, tenebris mansissent involuta. Quod si in eorum veritatem propriis observationibus inquirere (quod nulli non in votis esse deberet) verat aliquando sors iniquior, non tamen possunt viri cætera undiquaque doctissimi, & fidei intermetatae nulloque mendacii criminis labefactatae, nobis non facere fidem, dum manifestissimam eorum evidentiam infallibilibus firmant rationibus. Ingenui ergo Philosophi officio desunt, qui non tantum experimenta aliorum, quæ nunquam probarunt, pertinaciter negant, verum etiam, ne cogantur facta vera esse, quæ palato eorum minus accidunt, in posterum ea examinare recusant, cujusmodi quendam fuisse refert Sturmius in de *Auktorite*. *Interp. naturæ* c. 2. §. 1. Quæ ad oculum testantur, errores Philosophorum, sepe quidem ingeniorum varietati & intellectus imbecillitati originem debere, sed voluntati quoque & pertinaciæ ex parte tribuendos. Accedit preconcepta immaturæ aetatis opinio, quam quasi cum laude materno suximus; quia anima cum corpori aetate immersa, aliter de rebus judicare nequivat, quam prout sensus ab externis rebus afficiebantur; sed accessentibus annis,

longè diversum de iisdem judicium ferendum  
 esse deprehendimus. Sic pueri terram undi-  
 quaque planam esse judicavimus, quia in pla-  
 nitie constitutis in omnes plagas æqualiter ex-  
 currere videbatur: Ideoqve nec induci potu-  
 ere prisci homines, ut antipodes dari crederent.  
 Sic hominum animos sententia inveterata oc-  
 cupavit, ut ne latum quidem ungvern a statio-  
 ne sua se dimoveri patientur. Quare adstru-  
 Ætam antea sensuum certitudinem, hoc modo  
 limitandam censemus, ut quæ absque suf-  
 ficienti examine teneri admisere anni, in du-  
 bium revocemus, hoc est, judicium nostrum  
 in iis, quæ vel minimam incertitudinis suspi-  
 cionem subeunt, suspendamus, donec num ve-  
 ra sint, exploratissimum habesmus: quo sensu  
 dubitationem Socratis, & Platonis ( quorum  
 supra §. 2. mentio injecta: ) nec non qvorun-  
 dam neotericorum non improbamus, cum  
 eundem illi dubitationis finem sibi proposue-  
 sint: Nec enim dubitabant, ut semper dubi-  
tarent, quod fecerunt Sceptici, sed ut præmisso  
 argumentorum ab utraque parte stantium ex-  
 aminate, quod verisimilius haberi posset, elige-  
 rent: qva nulla certior excogitari potest veri  
 inveniendi via. Talem ergo dictis subjungimus  
 conclusionem: Non esse permittendum sensibus  
 de iis judicare quæ sensuum judicium superant.

XIII. Secundum principium rationem esse diximus, quæ una cum sensibus omnino in consilium est adhibenda. Hæc namque in veritate investiganda & puppis & prora est. Quicquid huic consentit, certum erit & immotæ veritatis philosophicæ, contra quicquid verè dissentit, coram tribunalí rationis falsum erit. Quare non malè λόγος cum τῇ πέρη, cognitionis nostræ ocelli audiunt, Ratio sine experientia, ut navis sine rectore, fluctuat; ut viciissim experientia, cui ratio non prælueret, causa est & fortuita, nec quicquam utile procreat. Ph. V. et N. Burg. Phys. Gen. tr. 1. c. 20. illa imprimis τὸ esse rei manifestat, quod (ut ait Cal. in Gn. p. ii.) semper notius est causa, quam experientia esse qui non valet, quod subinnuere videtur Arist. l. 1. Met. c. 1, dicendo: οἱ μὲν γὰρ ἐμπειροι, τὸ ὅπ π μὲν ἴστω τὸ δίόπ δοξεῖσθαι, hec vero rerum causas venatur. Quis sit usus rationis in abstractionibus disciplinarum: Quid conferat norma illa indubitate rectitudinis, a ratione formata, quam nomine Princ. P. insignimus, ex quibus omnes conclusiones philosophicas estimamus, pluribus exsequi animus non est. Merito de ea pronunciavit Thales apud Laërtium { quem fide Mejeri hic citamus} μέχιστην γέ μυντὶς τρέχει.

Minime tamen sibi soli credat veritatis amans,  
 ut ut felix suum ingenium àutodidactov fore  
 pollicetur, sed quæ a pluribus rectè dicta fu-  
 erint, probe perpendat, quo eruditorum vi-  
 gorum calculo adjutus, se immortæ veritatis  
 sententiam rueri, affirmare possit. Plus enim  
 vident oculi, quam oculus. Videant ergo, ne  
 se cunctis deridendos pròstitvane, qui ultra-  
 modum vitibus suis freti, aut omnium alio-  
 rum opera se plane nihil indigos censem, aut  
 si quos consoluerint, falsa sapientia persuasi,  
 nihil, nisi quod suo pallio involvant, pro vero  
 recipiunt. Ut vero hi ad dexteram, ita alijs ad  
 sinistram a recta deviant semita, qui certæ ali-  
 cui sectæ addicci, in verba Doctoris sui, tan-  
 quam o aculum è cœlo demissum, jurant; sive  
 experientia & lumini naturæ congruat, sive  
 reclamat, nihil pensi habentes, nihilque præ-  
 ter antiquum illud àutòs ēΦα, aliter tentien-  
 tibus occidentes. Verum præstantissima omni-  
 um esse videtur illa philosophandi ratio, ubi  
 seposito omni amoris, vel odii affectu, neque  
 Magistri opinio pertinaciter defenditur, ne-  
 que adversariorum asserta contumeliosè impu-  
 gnantur; sed optima quæque & verissima, si-  
 ve horum sive illius fuerint, eliguntur. Negi-  
 enim in unam aliquam sectam, vel hunc unum  
 dominem omnia & semel contrulis eterna benio-  
 gno-

gnitas. B. D. Flachs. in app. de sece. pbsl. p. 1523  
 suus quemque maneat honor, interim tamen  
 semper meminerimus hujus verè aurei: ἔστοι  
 περιπάτη τὴν ἀληθιναν, Arist. l. i. Eth. c. 4.

XIV. Regula cognitionis nostræ tertia est  
*Scriptura Sacra*, quam hinc minus excludet,  
 quisquis intellectum nostrum, spissis obductum  
nebulis, etiam in naturalibus ad multa cali-  
 gare, fateri cogitur, adversus quæ scripturæ  
 quoque liber remedia subministrat. *Quidam*  
 aliquid demonstrari, statim ad theologica  
 fundamenta transiliunt, totamque suscipi sci-  
 entiam ex sacris petunt: *Alii* codicem sacrum  
 penitus seqvestrant, ejus lectio ne unius qui-  
 dem rei notitiam addisci posse, contendentes:  
 Utrumque in vito ponitur: Media igitur via  
 ingrediendum. Novimus omnino distincta esse  
 naturam & scripturam, Philosophiam & The-  
 ologiam. Constat siquidem id ex diversitate  
 tam principiorum, quam objecti & finis. Ta-  
 men observandum, quod, si absolutè conside-  
 retur scriptura, pars ejus posterior merè spiritu-  
 alia continet; est respectus eorum, quæ ibidem  
 vel naturalis vel moralia occurunt, eato è  
 principiis philosophiae normantibus planè non  
 posse excludi videtur. Multis enim abstrusis  
 lucem affert in contemplativis maximam, cui  
 vel ob Authoritatem dicentis quisquam se op-

ponere nequit, nisi quis, non sine blasphemia, creatoris de creature testimonium falsitatis arguere presumplerit. In iis vero quæ præsum intendunt, non video quomodo negligere possit Philosophus Christianus tot magnum & virtutum præcepta ubique in sacris pandectis obvia, cum ibidem totius vita Christus, cuius vestigia sequi jubemur, conspicendus sistatur. Ut riteam, quæ de societate & familia recte instituenda salubriter monentur. De quibus in hunc modum differit Mejerus pag. Gnostol. 87. Non inserviandum, scripturam quoq; nonnunquam esse philosophis principium posse, ubi de rebus philosophicis aliquid continet, non tamen ut adæquatum & proportionis, sed ut eminentie & dignitatis principium est accipendum, idque ob veritatis divisione, quam concinet eminentiam. Ita vero probationibus è sacro petitis codice, philosopho utendum esse arbitror, ut probe caveatur; ne, sub specie religionis, quæ scripturis ritè intellectis minus contraria sunt, impugnet; quo immoderato zelo abreptos sèpè doctos homines absurdissimas defendisse sententias, historiæ perhibent.

DEO UNI & TRINO GLORIA!

